

engedték tovább a Lengyelországban javukra gyűjtött pénzt Otranto számára. Mindezt a diplomácia szintjén a pápák, illetve pápai nunciusok, orátorok beszédei jelentették meg. II. Piusznak a mantuai kongresszuson elmondott beszéde 1459 szeptemberében 120 kéziratos példányban, s közel húsz nyomtatott változatban maradt ránk, mutatva, hogy szerzője beszédét nem teljesen alaptanul mérte a clermonti beszéd jelentőségéhez. Mindehhez a nyomtatás egyre növekvő jelentősége is társult az 1450-es évektől, egyúttal utat nyitva a „Turcica” műfajú művek, s egyúttal a búcsúcédulák egyre nagyobb számban való kiadásához.

A kötet magyar történeti szempontból is rendkívül tanulságos, hiszen általános keresztes hadjáratot egyet sem sikerült megszervezni a vizsgált időszakban, ami a részsikerek ellenére is azt bizonyította, hogy a frontállamok, így Magyarország által választott defenzív stratégiának nem volt valós alternatívája, miként az is igaz, hogy a keresztes retorika eredményeként nem kevés pénzügyi segélyhez jutott az ország. A szerzőnek valóban igaza van abban, hogy az 1453 utáni nemzetközi, leginkább pápai keresztes tervek és azok kudarcainak elemzése a hadtörténet, a korabeli katonapolitika és stratégiatörténet számára is rengeteg háttér információt szolgáltat.

Veszprémy László

HAUSNER GÁBOR

MÁRS KÖNYVET OLVAS

Zrínyi Miklós és a 17. századi hadtudományi irodalom

(A Hadtörténeti Intézet és Múzeum könyvtára, sorozatszerk. Veszprémy László. Argumentum, Budapest, [2013.] 220 o.)

Hausner Gábor monográfiája két évtizedes alap kutatás, illetve számos, a témában írott tanulmány és kötet összegzése, betetőzése. Az ízléses borítóterv – a Zrínyi Ádámról készült rézmetszet képe ráhelyezve a Zrínyi-Újvár 1664. évi ostromáról készült tollrajz-háttérre – és a kötet cím – amely egy Csokonai idézet – igényes külsejű, ragasztott gerincű, puhafedeles kiadványra hívja fel a figyelmet. A szerző stílusa világos és közérthetőre törekvő, a kötet helyesírási hibát, elgépelést, vagy egyéb formai hibát lényegében nem tartalmaz. A bibliográfia irigylésre méltóan gazdag, a kötet témájának megfelelően betekintést ad a Zrínyi-szakirodalomba, illetve a korszakra vonatkozó hazai és külföldi hadtudományi munkákba is. Ugyanakkor kissé meglepő módon a források szintén az irodalomjegyzékben szerepelnek, azaz nincs külön forrásjegyzék. A névmutató ugyancsak pontos és jól használható. A könyv végén az átlagos gyakorlattól pozitívan eltérően, hosszú német és angol nyelvű rezümé található, amely jól összefoglalja a kötet tartalmát. A hozzátétőleg 150 oldal terjedelmű főszöveg lábjegyzet-apparátusa szintén precíz, könnyen átlátható rendszerben közli a hivatkozott munkákat, például Koltai 2002., amelyet az „Irodalom” rész old fel. Ez azonban az ötödik fejezetben, a 117. oldaltól megbomlik, a lábjegyzetekben (például: 13., 16., 17., 21., 22., 23., 24.) teljes címleírások tűnnek fel, amelyek az irodalomjegyzékben nem szerepelnek. A 87. lábjegyzetben a két formai megoldás keveréke is megjelenik: Trencsényi Balázs: Államrezon – állam nélkül. = Trencsényi 2007.

A kötet tartalmára két fő irányvonal jellemző: a rendszerbe foglalás és a retrospektív értékeléstől való tartózkodás. A főszöveg hat, logikus rendben egymást követő részből áll, amelyek a következő témákat tárgyalják: az európai hadtudományi irodalom a XVII. században, a magyarországi idevágó irodalom ugyanebben az időszakban, külföldi hadtudományi nyomtatványok Magyarországon, Zrínyi Miklós hadtudományi könyvei és műveltsége, Zrínyi hadtudományi művei és a „Berekesztés”. A kötet címe mindenképpen stílusos, bár kicsit „becsapós”, tekintve, hogy a könyv mindössze egyharmad (hozzátétőleg 50 oldal) része szól Zrínyi Miklósról. Így talán érdemes lett volna megcserélni a kötet alcímét ekképpen: A 17. századi hadtudományi irodalom és Zrínyi Miklós. A rendszerező attitűdöt jelzi, hogy a szerző szemléletes vázlat-ábrán mutatja be a

korabeli hadtudományi munkák helyét a tudományban (30. o.), majd ugyanilyen következetességgel rendszerezi a második fejezetben (36–86. o.) a magyar hadtudományi munkákat, ide sorolva a különböző orációkat, prédikációkat, morálfilozófiai és államelméleti műveket, fejedelmi tükröket, tervezeteket, politikai röpiratokat, hadiszabályzatokat, haditechnikai és elméleti traktátusokat. A széles palettát tekintve a katonai vonatkozású instukciók kimaradása viszont hiányérzetet kelt. Különösen azért, mert ez az egyik leggyakorlatiasabb műfaj, amely kifejezetten azt rögzíti, hogy mit vár el a földbirtokos egy adott, például katonai, helyzetben. Ez annak fényében érdekes, hogy Hausner Gábor rögzíti: Zrínyi könyvtára is a folyamatos harcoknak köszönhetően a gyakorlati tudást tartalmazó, praktikus könyvekben bővelkedik (112–113. o.).

Számos magyar történeti munkában megfigyelhető, hogy a szerző retrospektív módon értékeli témáját, azaz saját szemszögéből, a számára utólagosan már hozzáférhető tudás alapján méltat vagy marasztal el például történelmi személyiségeket vagy cselekedeteket. Hausner Gábor e helyett – a recensens szerint példaértékűen – úgy jár el, hogy modellezi a Zrínyi Miklós „fejében lévő” tudást, a korszak jellemzői, illetve a hadvezér könyvtárában lévő kötetek alapján. Azaz Zrínyi perspektíváját, a kor viszonyait és lehetőségeit tekinti mércének. Továbbá a korszak nyugati viszonyaival való összevetésben megállapítja a következőket: a nyugati hadtudományi szerzők közül számosan olyan értelmiségiek, akik harcmezőn sohasem jártak (25. o.), a kora újkori magyarországi hadi szakirodalomból hiányoznak az elméleti munkák, tekintve a folyamatos háborús állapotot (36. o.), illetve a hazai munkák száma töredéke a nyugatinak, de strukturáltsága lényegében ugyanaz, így inkább csak mennyiségi lemaradásról van szó, amely szintén következik a kor magyar körülményeiből (36. o.). Habár talán meg lehetett volna említeni Misztótfalusi Kis Miklós önéletírását (Maga személyének, életének, és különös tselekedetének Mentsége. Mellyet Az Irigyek ellen kik a közönséges Jónak eránt meggátolói, irni kénszerítettett. Kolozsvár, 1698.), amelyből kiderül, hogy nemcsak a háborús helyzet, hanem belső problémák is okai lehettek a hazai „könyvpiac” gyengeségének.

Zrínyi személyét és műveit tekintve a kötet kulcsfejezete az ötödik, amelynek három alrészéből az első azt elemzi, hogy a történészek hogyan olvassák és értékeli Zrínyit, míg a másik kettő Zrínyi két művének – *Tábori kis tracta* és *Vitéz hadnagy* – szellemi gyökérzetét mutatja be. Az előbbiről megállapítja, hogy „... a korabeli hadtudományi irodalom hadiszabályzat (regulamentum) műfajába tartozik... Semmiképpen sem Zrínyi fő műve, nem is egy nagy hadtudományi rendszerezés első fejezeteinek egyike, hanem a török ellen táborba szálló katonai gyakorlati célokat szolgáló írása... Az abban megfogalmazott elvek és a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetében elfoglalt helye miatt azonban még ma ismert töredékes voltában is kiemelkedően jelentős hadtudományi szöveg.” (141. o.) Míg utóbbit úgy értékeli, hogy az „Befejezetlensége ellenére hadtudományi szempontból is Zrínyi fő műve, amelynek óriási jelentősége van mind a tematika, mind a műfajok hazai meghonosításában.” (149. o.) Az ötödik fejezet első szekciója az *Az értelmezési hagyomány(ok)* címet kapta, amely kissé félrevezető, mert valójában értékelési hagyományról szól, azaz arról, hogy a történészek hogyan értékelték, illetve értékeli Zrínyi Miklóst és műveit. Egészen Perjés Gézáig az volt jellemző, hogy a Zrínyi–Montecuccoli szembeállításban a romantikus–nacionalista (sőt, Habsburg-ellenes) nézőpont testesült meg. Ehelyett Perjés rámutatott a két hadvezér közötti valódi, katonai és politikai természetű ellentétre, illetve hadtudományi elveik rokon vonásaira. (123., 127. o.) Majd az 1990-es években új irodalomtörténeti diskurzus indult meg, „... amely Zrínyi katonai, hadtudományi elképzeléseit és 1660-as évekbeli tevékenységét a műveiből feltáruló heroikus életfelfogással kapcsolta össze, beemelve egyúttal a Zrínyi elméleti képzettsége és katonai működése kérdésében csaknem három évszázada zajló nemzetközi vitában megfogalmazódó kritikai észrevételeket.” (128. o.) A kötet záró része a *Berekesztés* címet kapta, amely stílusosan jelzi, hogy egy ilyen hatalmas témáról, egy ennyire kiterjedt alapkutatót bemutató könyvet inkább csak abbahagyni, semmint befejezni lehet. Ugyanakkor a közel 150 oldalas szöveg mindenképpen többet érdemelt volna egy háromnegyed oldalas zárszónál, hiszen hagyományos értelemben véve az összegző fejezet célja a tartalom frappáns összefoglalása. Vagy érdemes lett volna esetleg a *Berekesztést* elhagyni. Annál is inkább, mert a recensens által talált egyetlen ortográfiai hiba (temati-kai, 151. o.) itt található, illetve ez a rövid rész lényegében az V. 1. alfejezet kivonata. Azonban némiképp annak ellentmondó állítást fogalmaz meg. Hiszen míg ott az állt, hogy Perjés Géza leszámolva a romantikus–nacionalista képzetekkel hadtudományi–szakmai alapokra helyezte